

Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca
Facultatea de Litere
Departamentul de Limbi și Literaturi Romanice

Centrul de Studii Literare Belgiene de Limbă Franceză

Clitan (Murar) Anca

TEZĂ DE DOCTORAT

**MUTAȚIA ȘI TRANSGRESIUNEA REGNURILOR ÎN
NUVELELE FANTASTICE ALE ANNEI RICHTER ȘI ALE
CORINNEI BILLE**

- Rezumat -

Conducător științific : Prof. Univ. Dr. Rodica POP

Juriu :

Prof. Univ. Dr. Rodica POP, Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca

Prof. Univ. Dr. Iulian BOLDEA, Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureş

Conf. Dr. Alexandra DULĂU, Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca

Conf. Dr. Éric LEVÉEL, Universitatea Stellenbosch, Africa de Sud

CUPRINS

LISTA ABREVIERILOR INTRODUCERE

PRIMA PARTE Poetica fantasticului

I. Fantasticul – traseu definițional

1. De la „insolitul îngrijorător” la „neliniștea încrezătoare”
2. În inima realului – primatul trăirii
3. Fantasticul introspectiv, fantasticul intensității

II. Fantastic și mutație

1. Dialectica vizibilului și invizibilului
2. Reprezentarea ireprezentabilului
3. Funcțiile imaginației

III. Pentru un fantastic metamorfic

1. Mutație și individualitate
2. Elementele constitutive ale nuvelei metamorfice
3. Tipologia mutațiilor

A DOUA PARTE

Mutația și transgresiunea regnurilor

I. Cronotop metamorfic

1. Teritoriile transformaționalului

1. Topos real : de la satul ancestral la orașul alienant
2. Cadru social și transgresiunea interdicțiilor
3. Topos transfigurat : de la „Ținutul secret” (Corinna Bille) la intruziunea unui „Altundeva” (Anne Richter)

2. Praguri de convertibilitate și distorsiuni temporale

II. Agenți mutageni : ascendentul naturii

1. Alchimia elementelor
2. Creaturi elementare și androgine
3. Vegetalul și animalul antropomorfizați
4. Metamorfoze minerale

III. Mutațiile microcosmului uman

1. „Permanență vegetală” sau devenire vegetală
2. „Creatura de iubit ” sau riscul de „a simți prea intens”
3. Dublul animal
4. Mășți animaliere
5. Ultima metamorfoză : moartea

IV. Valorile ființei-în-mutație

1. Realizarea Sinelui și integrarea în macrocosmos
2. Pentru o metafizică a liniștii
3. Recrearea lumii și a ființei

A TREIA PARTE Transmutații textuale

I. Mutația ca pricipiu de creație

1. Geneză textuală, re-creare a autorului
2. Mutații auctoriale și parcurs inițiativ
3. Scriitura între comunicare și catharsis

II. Sursele fantasticului metamorfic

1. Determinări socioculturale și geografice
2. De la „călătoriile pe sub gene” (Corinna Bille) la „visul lucid” (Anne Richter)
3. De la tainele interioare la „pădurea instinctelor”
4. Imaginarul pictural și funcțiile tabloului

III. Procesul scrierii

1. Hibriditate generică și heterogeneitatea nuvelei
2. Elaborarea narațiunii. Importanța tăcerii
3. Intertextualitatea ca transmutație textuală

CONCLUZIE

ANEXE

INDEX DE NOȚIUNI

INDEX DE NUME

BIBLIOGRAFIE

Cuvinte cheie: *transmutație, transformare, metamorfoză, inițiere, alteritate, iubire, moarte, consubstanțialitate, uman, regnuri naturale, elemente, inconștient, vis, fantastic.*

1. Argument

După ce a exploatat un prim filon al spaimei, fantasticul devine introspectiv și traduce un raport imediat, mai primitiv și mai intens cu lumea și cu noi înșine. El înglobează totalitatea viziunii asupra lumii (incluzând și ceea ce provine din domeniul visului și al supranaturalului) pentru a întrevădea un esențial pierdut sau uitat, permanent disimulat de uniformitatea unui cotidian excesiv de intelectualizat. Inspirându-se din profunzimile interioare și din cotidian, fantasticul oferă o imagine complexă a existenței prin devoalarea elementelor interioare și exterioare deconcertante.

El răspunde astfel dorinței arzătoare de plenitudine ascunsă în profunzimile ființei. Fantasticul dă credit visului și acceptă „rațiunile” inconștientului datorită capacității acestora de a scruta limitele dicibilului și de a distila datele sensibile pe care cuvintele reușesc cu dificultate să le traducă. Departe de a se limita la lucrul scris, creația fantastică constituie o manieră de a se raporta la lume, de a locui în inima realului, ceea ce denotă caracterul său eminent sincretic.

În continuă devenire, fantasticul își schimbă constant înfățișarea, își creează tehnici mereu schimbătoare, pentru a putea da formă unei multitudini de fenomene și de experiențe existențiale. Problematika care se află la originea tezei noastre vizează exact momentul în care groaza cedează locul neliniștii metafizice.

2. Problematika și scopurile cercetării

Principalul obiectiv al tezei noastre este studiul dinamicii proceselor transformaționale în nuvelele fantastice ale autoarelor francofone Anne Richter și Corinna Bille. Mutațiile se referă la modificarea componentelor organismelor vii și a funcționării acestora, dar pot să vizeze și interacțiunile care se stabilesc între o ființă vie și mediu său.

Ne concentrăm astfel asupra diferitelor modalități de reprezentare a elementelor procesului mutațional (entitate umană – agenți mutageni – entitate sincretică) și analizăm procedeele esențiale prin intermediu cărora Anne Richter și Corinna Bille reușesc să surprindă acest spațiu intermediar invizibil și fluctuant, definitiv pentru

cronotopul transgresiv. Este esențial, în continuare, să reflectăm asupra capacității metaforelor, a analogiilor și a metonimiilor de a opera apropierea categoriilor de uman, vegetal și animal și de a prezenta, de fiecare dată, o ființă hibridă, care acreditează transgresiunea categorială.

Explorarea acestor procedee formale ne conduce la o meditație asupra motivației și a cauzelor mutațiilor și a transgresiunilor și la aducerea în discuție a „fantasticității” narațiunilor care privilegiază corespondențele între lumea sensibilă și cea imaginară, cu atât mai mult cu cât majoritatea mutațiilor au loc în vis. Acesta fie inițiază transformarea fie îi imprimă un ritm nou, imersând ființa-în-mutație în arcele interioare.

Studiul metamorfozelor textuale și al specificității transformărilor în cadrul nuvelei fantastice se continuă cu o evidențiere a funcțiilor mutației la nivelul procesului de creație, în vederea ilustrării rolului determinant pe care aceasta îl joacă în instituirea narațiunii și în generarea autorului.

3. Alegerea corpusului

În alegerea corpusului am privilegiat nuvelele Annei Richter și ale Corinnei Bille care au drept temă centrală mutația, considerată ca un eveniment atestând transgresarea frontierei care separă omul de regnurile naturale, universul uman (terestru) de universul cosmic.

Vom analiza astfel opera Annei Richter în integralitate, începând cu volumul *Les locataires*¹, și până la *L'ange hurleur*² și *Le Chat Lucian*³, fără a omite *La grande pitié de la famille Zintram*⁴ și *La promenade du grand canal*⁵, volume care i-au adus consacrarea. Vom viza și studiile Annei Richter referitoare la poetica a ceea ce teoreticiana definește ca „fantastic feminin”, în eseul « Le fantastique féminin ou la chaise en fleurs »⁶ care deschide antologia *Le fantastique féminin : d'Ann Radcliffe à Patricia Highsmith* și în studiul intitulat *Le fantastique féminin, un art sauvage*⁷.

¹ Anne Richter, *Les locataires*, Paris, Belfond, 1967.

² Anne Richter, *L'ange hurleur et autres nouvelles*, L'Âge d'Homme, 2008.

³ Anne Richter, *Le Chat Lucian et autres nouvelles inquiètes*, Lausanne, L'Âge d'Homme, « La Petite Belgique », 2010.

⁴ Anne Richter, *La grande pitié de la famille Zintram*, Bruxelles, Jacques Antoine, 1986.

⁵ Anne Richter, *La promenade du grand canal*, Bruxelles, Talus d'approche, « Littérature », 1995.

⁶ Anne Richter, « Le fantastique féminin ou la chaise en fleurs », dans *Le fantastique féminin : d'Ann Radcliffe à Patricia Highsmith*, Complexe, 1995, p. 9-28.

⁷ Anne Richter, *Le fantastique féminin, un art sauvage*, 2011, Lausanne, L'Âge d'Homme, [Jacques Antoine, Bruxelles, 1984].

Din opera Corinnei Bille am selecționat nuvelele care se reclamă de la acest fantastic „popular”, „realist”, de inspirație ramuziană care caracterizează volumele *Douleurs paysannes*⁸, *Cent petites histoires cruelles*⁹ și *La fraise noire*¹⁰. Aceste prime cărți schițează imaginea unui sat mitic ale cărui tradiții încă perpetuează obsesiile colective intemporale, unde deconcertanta îmbinare de practici creștine și păgâne conduce uneori la drame. Fantasticul reiese din „transmutația suferințelor” a căror esență, intensitate va fi captată și redată prin intermediul literiei.

Ne referim însă mai ales la volumele de maturitate, născute din amestecul subtil de fantastic și de oniric: *Le Salon ovale*¹¹, *Cent petites histoires d'amour*¹², fără a uita *La demoiselle sauvage*¹³ care i-a adus autoarei premiul Goncourt pentru nuvelă în 1975. Facem de asemenea referiri și la volumul *Nouvelles et Petites Histoires*¹⁴ care, regrupând nuvele alese din ansamblul operei prozatoarei, ne-a oferit o sursă extrem de bogată în sprijinul demersului nostru argumentativ. Deși Corinna Bille nu a formulat în mod explicit o teorie sintetică a fantasticului, scrierile sale autobiografice, publicate sub titlul *Le Vrai Conte de ma vie*¹⁵, trasează coordonatele unui proiect estetic vizând transgresiunea ținuturilor raționalului și sondarea „surselor necunoscutului și ininteligibilului din noi și din jurul nostru”¹⁶. Numeroasele trimiteri la aceste fragmente inedite, ne-au sigurat accesul la o mai bună înțelegere a intenției auctoriale, și ne-au oferit posibilitatea unei ilustrări complexe a constantelor și a surselor imaginarului Corinnei Bille.

Corpusul critic referitor la opera Annei Richter și a Corinnei Bille este destul de vast, cu toate acestea nu există, din ceea ce cunoaștem, un studiu comparatist care să își propună explorarea aspectelor legate de problematica mutației în opera acestor două prozatoare. Analiza proesului mutațional în nuvelele fantastice ale Annei Richter și ale Corinnei Bille ne va conduce, într-o primă etapă, la descoperirea punctelor de convergență și a diferențelor pe care acest proces le îmbracă la aceste două autoare francofone. Prin elanul lor spre mister și irațional, prin neconținută căutare a secretelor omului și ale

⁸ Corinna Bille, *Douleurs paysannes*, 1995, Paris, Éditions de la Différence, [Lausanne, La Guilde du Livre, 1953].

⁹ Corinna Bille, *Cent petites histoires cruelles*, Vevey, Bertil Galland, 1973.

¹⁰ Corinna Bille, *La fraise noire*, 2007, Paris, Gallimard, [Lausanne, La Guilde du Livre, 1968].

¹¹ Corinna Bille, *Le Salon ovale*, Lausanne, Bertil Galland, 1976.

¹² Corinna Bille, *Cent petites histoires d'amour*, Lausanne, Bertil Galland, 1978.

¹³ Corinna Bille, *La demoiselle sauvage*, Lausanne, Bertil Galland, 1974.

¹⁴ Corinna Bille, *Nouvelles et Petites Histoires*, Lausanne, L'Âge d'Homme, 2006.

¹⁵ Corinna Bille, *Le Vrai Conte de ma vie*, Lausanne, Empreintes, 1992.

¹⁶ Paul Gorceix, *Littérature francophone de Belgique et de Suisse*, Paris, Ellipses, « Réseau », 2000, p. 120.

universului, operele acestor două prozatoare realizează o reală extindere a domeniului fantasticului.

4. Metodologie

Sondăm fantasticul metamorfic al Annei Richter și al Corinnei Bille cu ajutorul metodei bachelardiene de studiu a proceselor creatoare, cu scopul de a releva rolul atribuit de către cele două prozatoare motricității și structurilor afective în crearea imaginilor metamorfice. Intervenția imaginației se dovedește a fi esențială în funcționarea proesului mutațional, având în vedere că aceasta reprezintă o dinamică, o interfață între Subiect și lume, prin intermediul căreia ființa surprinde, interpretează și re-semnifică universul.

Demersul nostru este în continuare orientat de metoda jungiană a „psihologiei profunzimilor”, sprijinindu-ne mai ales pe conceptele cheie de individuație, de Sine și de coincidență a contrariilor. Accedem astfel la dimensiunea misterioasă a procesului mutațional care revelează principiul de integrare a structurilor antinomice și reliefează rolul decisiv al inconștientului și al visului în realizarea fuziunii elementelor antagoniste, posibilă grație „sincronicității”¹⁷ formelor de existență.

Analiza tematică și structuralistă este însoțită și de o abordare psihocritică, mitocritică care vizează motivațiile simbolice ale mutațiilor și își propune să evidențieze o creație situată la confluența gestului imaginativ cu determinările culturale, sociale și geografice.

5. Structura tezei

Prima parte a tezei este consacrată identificării principalelor caracteristici ale poeziei straniului și explorării legăturilor care se țes între fantastic și mutație ca procedeu esențial al efectului de insolit; între fantastic și categoria generică a narațiunii scurte, considerată ca formă predilectă de manifestare a conținuturilor fantastice.

Fără a relua integralitatea dezbaterilor și a teoriilor referitoare la fantastic, reținem aspectele care subliniază energia mutațională a literaturii straniului, aspecte care fac o trimitere directă la esența sa amfibologică.

În cadrul traseului definițional insistăm asupra noțiunilor de „estetică” și de „efect”, pe care le considerăm drept cele mai edificatoare în reliefaarea complexității fenomenului fantastic care se dorește a fi o manieră aparte de a vedea, de a simți și de a

¹⁷ Jean Désy, « Le nœud sacré. Essai sur la synchronicité », în *Laval théologique et philosophique*, vol. 52, n° 1, 1996.

imagina. Ne oprim și asupra noțiunilor de „individuație” și de „sincronicitate” care, aplicate corpusului nostru, ne vor permite să ilustrăm mutațiile interioare, transformările de personalitate și să înțelegem lumea ca un sistem de coincidențe secrete între termeni antagoniști.

Evocăm principalele mutații ale literaturii insolitului, așa cum acestea se degajă din studiile teoreticienilor belgieni și romanzi, în vederea integrării fantasticului celor două prozatoare în noțiunea de „neo fantastic” enunțată de Jean-Baptiste Baronian, fără a ignora însă nuanțele care definesc originalitatea fiecăreia dintre autoare.

Ultimul capitol al acestei prime părți intitulat *Pentru un fantastic metamorfic* fixează elemente esențiale ale nuvelor fantastice analizate, componente care marchează în același timp etapele decisive ale mutațiilor interregnuri și ne furnizează fundamentul structurării studiului proceselor metamorfice pe care îl vom dezvolta în a doua parte a tezei.

Tot în cadrul acestui capitol relevăm și figurile retorice prin intermediul cărora sunt reprezentate mutațiile și propunem o clasificare a metamorfozelor din nuvelele studiate în funcție de statutul ontologic al elementelor implicate în transformări și de organizarea temporală a procesului mutațional.

În a doua parte a cercetării analizăm natura componentelor angajate în mutații și subliniem rolul primordial al forțelor elementare, în calitatea lor de agenți mutageni, care oferă ființei-în-mutație imaginea sincretică de realizat, precum și drumul de urmat în vederea integrării în regnul imuabilului. Degajăm astfel forțele misterioase care fac posibilă fuziunea contrariilor.

Primul capitol al acestei părți schițează spațiul mutațional care înglobează elemente ale toposului real și transfigurat. Acestea fuzionează într-un cronotop metamorfic situat la confluența imensității cu „momentele cosmice”. Dacă teritoriul transformațional se imensifică prin conjugarea principiilor antagoniste (imobilitate/expansiune, interioritate/exterioritate), principalele distorsiuni temporale se referă la analepsele care marchează întoarcerea fie la copilărie, fie la lumea primordială amorfă, încă necristalizată. Explorarea teritoriilor transformaționale va fi dublată de o evidențiere a raporturilor dintre ființa-în-mutație și membrii comunității din care aceasta face parte, având în vedere că orice mutație este în primul rând atestată de transgresarea normelor sociale și religioase.

Surprindem etapele traectului metamorfic al umanului pornind de la o primă etapă implicând armonizarea vocilor instinctive cu conștiința și până la ultima haltă în care

ființa sfârșește prin a se integra într-un nou dispozitiv organic și prin a deveni astfel parte constitutivă a comuniunii elementare.

Mutațiile din nuvelele care alcătuiesc corpul nostru sunt provocate de ceea ce am numit „agenți mutageni”. Fie că este vorba de creaturi naturale sau de forțe elementare, simpla lor prezență în proximitatea ființei activează în aceasta germenele mutațional care o determină să-și urmeze destinul de transformare continuă, oferindu-i în același timp modelul de urmat și principiul mutațional: acela al fuziunii senzuale.

Descoperim astfel că mutația este o dinamică acordată cu ritmul natural care se caracterizează prin permanenta alternanță a vieții și a morții. Aceasta din urmă, departe de a fi sinonimă cu distrugerea ființei, indică intrarea umanului într-o devenire evolutivă care îl conduce la o dezvoltare euforică și îl consacra ca centru creator. Constatăm și puterile transmutaționale ale măștilor animaliere, alimentate de laturile tenebroase ale sufletului, care denunță disfuncționalitățile mașinării sociale.

În regnul devenirii totul este mutație și maturație. Ființa umană se schimbă, dar își păstrează identitatea, în ciuda profuziunii aspectelor pe care le împrumută de la regnurile naturale. Sensul metamorfozei rezidă atunci în acest „supliment sensibil”, în această intensitate care permite semnificarea concomitentă a alterității și a identității. Dacă personajele Corinnei Bille trăiesc într-o stare de beatitudine, acest lucru se datorează faptului că mutația este văzută ca o cunoaștere plenară a vieții care eliberează ființa de conștiința temporală și o integrează în lumea informă, amorfă a începuturilor, în care eroul devine unul cu arhetipul acestui paradis primordial unificat. În nuvelele Annei Richter, personajele metamorfozate propun o nouă manieră de a percepe și de a înțelege lumea, modalitate sintetizată în invitația de a contempla în liniște lucrurile, însoțită de o filozofie a așteptării, la capătul căreia omul și natura vibrează în același ritm.

De fiecare dată când o mutație se realizează, se operează și o re-creare a lumii, pornind de la coordonatele creaturii rezultate în urma procesului transformațional. Lăsându-se ghidată de emoțional, ființa transformată creează o trans-realitate, datorită căreia cotidianul este îmbogățit cu un plus de semnificație care îl face „locuibil, protector”¹⁸ și în centrul căruia ființa poate să se re-creeze. Căci dincolo de eterogenitatea decorurilor și a personajelor, Corinna Bille se alătură Annei Richter într-o interpretare comună a evenimentului metamorfic: în nuvelele din corpus, mutația se dovedește o cale de împlinire plenară a ființei umane.

¹⁸ Jean Fabre, *Le Miroir de sorcière. Essai sur la littérature fantastique*, Paris, Corti, 1992, p. 29.

În ultima parte a tezei, reflecția noastră se deplasează de la opera ca produs finit la însuși procesul de creație, ceea ce ne permite să definim evoluția scrierii ca o neîncetată activitate de transmutație a trăirilor și a influențelor culturale. Această dimensiune procesuală a creației este interesată de spiritul creator în acțiune, de activitatea de „punere în formă”, de conduita sa creatoare. Este astfel necesară precizarea indiciilor care permit să surprindem manifestarea a ceea ce Bachelard desemnează ca „forțele imaginante”¹⁹ ale spiritului inspirate din diversitatea evenimentelor neprevăzute sau sondând inima ființei pentru a-i decela aspectul „primitiv și etern”²⁰.

Studiul conduitei creatoare are în vedere ansamblul elementelor legate de personalitatea subiectului, de determinările socioculturale și geografice ale țării de origine, care influențează mai mult sau mai puțin comportamentul creator prin preluarea sau transformarea toposurilor consacrate. Alături de acest substrat primordial, visul și inconștientul se vor revela drept surse mai bogate căci permit prozatoarelor să opereze o lărgire considerabilă a spațiului literar, prin includerea în trama narațiunii a unor nuanțe intime surprinzătoare. În continuare, predilecția pentru imaginarul pictural se concretizează în aceste subtile jocuri de umbre și de lumini sau în schițarea unor prezențe pe cât de enigmatice pe atât de neliniștitoare conducând prozatoarele în abisurile misterului și ale revelației. Realitatea cotidiană, universul textual și autoarele devin deci consubstanțiali și împart o esență comună al cărei caracter hibrid este datorat dinamismului transformațional inerent devenirii ființei și a lumii.

Urmăm deci modulațiile procesului scriiturii pentru a surprinde caracteristicile acestei decantări interioare și pentru a evidenția dificultatea de a exprima în cuvinte experiența inefabilă, de a da o formă – în cuvinte sau în imagini – unității de neconceput a contrariilor, profuziunii modalităților de expresie care se traduce la nivel textual printr-o hibriditate generică și o eterogeneitate a narațiunii. Fondată pe dihotomia dintre uman și regnurile naturale, nuvela evocă procesul de conjugare a acestor universuri ireconciliabile, prin intermediul unor strategii discursive, referențiale și retorice pe care le surprindem în ultimul capitol al acestei părți. În continuare, intertextualitatea, considerată ca o transmutație textuală, permite comunicarea între surse literare extrem de bogate care asigură o cunoaștere plurală a ființei și a lumii.

Uneori procesul scrierii se sfârșește cu tăcerea, deoarece caracterul irepresentabil al mutației se dublează de neputința limbajului de a exprima fidel neliniștea

¹⁹ Gaston Bachelard, *L'eau et les rêves*, Paris, José Corti, 1942, p. 7.

²⁰ *Ibid.*

unei conștiințe care încearcă să găsească o coerență prin intermediul cuvântului și să poată astfel să-și împărtășească experiența.

6. În concluzie

Această teză reprezintă deci o incursiune în imaginarul elementar al Annei Richter și al Corinnei Bille, cu scopul de a reliefa esența creatoare a mutației. Caracterul polivalent al acesteia decurge dintr-un dublu proces de creație care face ca geneza textelor fantastice să fi rezultatul unei elaborări reciproce a narațiunii de către autor și al acestuia de către forțele transmutaționale intim îmbinate în textura operei.

În nuvelele metamorfice din corpus, mutația este un procedeu esențial al efectului de fantastic. Ea conjugă o punere în formă cu o inițiere pe o nouă cale. Punerea în formă se referă la diferitele aspecte, înfățișări pe care ființa le schimbă de-a lungul nenumăratelor sale transformări. Posibilitatea de a prezenta identitatea prin intermediul unor imagini eteroclite atestă mutabilitatea ca esență a ființei și a lumii. Transgresiunea devine astfel posibilă și marchează depășirea limitelor umane care conduce ființa la instalarea în regnul eternului. Prin efectele și prin implicațiile sale în instaurarea concomitentă a narațiunii și a creatorului acesteia, mutația îndeplinește o triplă funcție: de figură, de temă și de principiu de creație.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

A. SURSE PRIMARE

Anne Richter

Richter, Anne, *Les locataires*, Paris, Belfond, 1967.

Richter, Anne, *La grande pitié de la famille Zintram*, Bruxelles, Jacques Antoine, 1986.

Richter, Anne, *La promenade du grand canal*, Bruxelles, Talus d'approche, « Littérature », 1995.

Richter, Anne, *L'ange hurleur* et autres nouvelles, préface de Georges Thinès, avant-propos de Jean-Baptiste Baronian, Lausanne, L'Âge d'Homme, 2008.

Richter, Anne, *Le Chat Lucian et autres nouvelles inquiètes*, Lausanne, L'Âge d'Homme, « La Petite Belgique », 2010.

Richter, Anne, *Le fantastique féminin, un art sauvage*, Lausanne, L'Âge d'Homme, 2011[2002, Tournai, La Renaissance du Livre].

Corinna Bille

Bille, S. Corinna, *Le mystère du monstre*, illustrations de Robert Hainard, Lausanne, Cahiers de la Renaissance, 1968.

Bille, S. Corinna, *Cent petites histoires cruelles*, Vevey, Bertil Galland, 1973.

Bille, S. Corinna, *La demoiselle sauvage*, Lausanne, Bertil Galland, 1974.

Bille, S. Corinna, *Le Salon ovale*, Nouvelles et contes baroques, Lausanne, Bertil Galland, 1976.

Bille, S. Corinna, *Cent petites histoires d'amour*, Lausanne, Bertil Galland, 1978.

Bille, S. Corinna, *Le Vrai Conte de ma vie*, itinéraire autobiographique établi et annoté par Christiane P. Makward, Préface de Maurice Chappaz, Lausanne, Empreintes, 1992.

Bille, S. Corinna, *Juliette éternelle*, Lecture de Marike de Courten, Lausanne, Actes Sud, « Babel », 1993 [1971].

Bille, S. Corinna, *Douleurs paysannes*, Préface de Maurice Zermatten, Paris, La Différence, 1995 [1955].

Bille, S. Corinna, *L'œuvre dramatique complète I, L'inconnue du Haut-Rhône*, Préface de Maurice Chappaz, L'Âge d'Homme, 1996.

Bille, Corinna, *Nouvelles et Petites Histoires*, Lausanne, L'Âge d'Homme, 2006.

Bille, S. Corinna, *La fraise noire*, préface de Dominique Aury, Paris, Gallimard, 2007 [1976].

B. SURSE CRITICE

I. LUCRĂRI ȘI STUDII CRITICE PE AUTORII DIN CORPUS

Anne Richter

Clitan, Anca, « Richesse de l'être-en-mutation dans l'"Effraie" d'Anne Richter », în *Culture, Élités et Intégration européenne, volume I – Philologia*, coordinator Iulian Boldea, Paris, 2011, p. 476-483.

Clitan, Anca, fragmente culese de, « Anne Richter : métamorphose et aventure intérieure », în *Dialogues francophones*, n° 17, coordonat de Andreea Gheorghiu, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2011, p. 195-198.

- Clitan, Anca, fragmente culese de [propos recueillis par], « Anne Richter : metamorfoză și aventură interioară » [Anne Richter : métamorphose et aventure intérieure], în *Verso*, n° 103, februarie 2012, p. 13-14.
- Clitan, Anca, « Anne Richter : fantastical și imaginarul pictural » [Le fantastique et l'imaginaire pictural], în *Verso*, n° 105, aprilie 2012, p. 13.
- Clitan, Anca, *Le travail de l'écriture*, fragmente culese de Anca Clitan cu ocazia unui interviu cu Anne Richter, document audio nepublicat, Bruxelles, 25 septembrie 2012.
- Clitan, Anca, « Anne Richter : l'écriture comme cheminement initiatic », în *Agapes francophones. Études de lettres francophones*, Szeged, Jate Press, 2013, p. 49-57.
- Crickillon, Jacques, « Anne Richter : l'écrivain et son double », dans *Lectures*, n° 87, novembre-décembre 1995, p. 13-15.
- De Decker, Jacques, « F comme femme et fantastique », dans *Le Soir*, 22.11.1995, p. 35.
- De Decker, Jacques, « Anne Richter, magicienne lucide », dans *Le Soir*, 7 mars 2008, p. 42.
- Francoli, Yvette, « Anne Richter : "L'imagination n'est pas imaginaire" ou les reflets multiples du "moi" », dans *Textyles*, n° 10, 1993, p. 157-164.
- Godenne, René, « Richter, Anne », dans *Bibliographie critique de la nouvelle de langue française (1940-1985)*, Tome 1, Genève, Librairie Droz, 1989, p. 237.
- Matthys, Francis, « Le fantastique féminin, "cet art sauvage" » dans *La Libre Belgique*, 28 février 1985, p. 18.
- Matthys, Francis, « Anne Richter, avocate du fantastique féminin », dans *La Libre Belgique*, 1er décembre 1995.
- Matthys, Francis, « Histoires de doubles d'E.T.A. Hoffmann à Julio Cortázar », dans *La Libre Culture*, n° 53, 12 avril 1996, p. 5.
- Matthys, Francis, « Anne Richter, orfèvre », dans *La Libre Belgique*, 19 avril 2010, p. 4.
- Norin, Luc, « La poésie est indispensable », dans *La Libre Belgique*, 17.10.2001.
- Nuridsany, Michel, « Un fantastique de l'ambiguïté », dans *Le Figaro Littéraire*, 21 août 1977.
- Stragliati, Roland, « Anne Richter : ce fantastique qui nous vient de partout », dans *Le Monde*, Paris, 11 octobre 1973.
- Stragliati, Roland, « Un fantastique naturaliste », dans *Le Monde*, 30 août 1974, p. 11.
- Vantroyen, Jean-Claude, « Le mystère est nécessaire au bonheur », dans *Le Soir*, 13 avril 2012, p. 38.
- Vantroyen, Jean-Claude, « Sous les trompeuses apparences », dans *Le Soir*, 16 avril 2010, p.38.

Corinna Bille

- Antille, Rachel, *Masques et travestissement dans l'œuvre de Corinna Bille : le carnaval et les personnages masqués*, Université de Fribourg, 2004.
- Clitan, Anca, « Le fantastique métamorphique de Corinna Bille », în *Lucrările conferinței internaționale Integrare europeană – între tradiție și modernitate [Les actes de la conférence internationale Intégration européenne – entre tradition et modernité]*, ediția a treia, Târgu-Mureș, Editura Universității "Petru Maior", 2009, p. 861-870.
- Clitan, Anca, « Corinna Bille – fantastical ca reintegrare în unitatea primordială » [Corinna Bille - le fantastique comme réintégration dans l'unité primordiale], în *Verso*, dosar Francofonii [dossier Francophonies], n° 93, februarie 2011, p. 13.
- Courten, Maryke de, *L'imaginaire dans l'œuvre de Corinna Bille*, Boudry, La Baconnière, 1989.
- Praplan, Emmanuelle, *Un manichéisme transcendant. Étude des recueils de nouvelles Le torrent d'Anne Hébert et Douleurs paysannes de S. Corinna Bille*, Mémoire présenté à la

Faculté des études supérieures de L'Université Laval pour l'obtention du grade de maître ès arts, Laval, 2000.

Toader, Mihaela, *Nature et nature humaine dans l'œuvre de S. Corinna Bille*, Cluj-Napoca, 2002.

II. ARTĂ ȘI LITERATURĂ FANTASTICE

Baronian, Jean-Baptiste, *Un nouveau fantastique. Esquisse sur les métamorphoses d'un genre littéraire*, Lausanne, L'Âge d'homme, 1977.

Baronian, Jean-Baptiste, *Panorama de la littérature fantastique de langue française*, Paris, La Table Ronde, 2007.

Chareyre-Mejan, Alain, *Le réel et le fantastique*, Paris, L'Harmattan, « L'Ouverture philosophique », 1998.

Hellens, Franz, *Le fantastique réel*, Labor, « Poteau d'angle », collection dirigée par Jacques Carion et Paul Emond, 1991.

Malabou, Catherine, *Le Change Heidegger. Du fantastique en philosophie*, Paris, Léo Scheer, « Non et Non », 2004.

Passeron, René, *L'œuvre picturale et les fonctions de l'apparence*, Vrin, 1986 [1962].

Picard, Edmond, *Le Juré*, Bruxelles, Paul Lacomblez, Vve Ferd. Larcier Éditeurs, 1904.

Schurian, Walter, *Art fantastique*, Taschen, 2006.

Vax, Louis, *L'Art et la Littérature fantastique*, Paris, P.U.F., 1974 [1960].

III. PSIHANALIZĂ ȘI PSIHOCRITICĂ

Bachelard, Gaston, *L'eau et les rêves : essai sur l'imagination de la matière*, Paris, José Corti, 1942.

Bachelard, Gaston, *L'air et les songes : essai sur l'imagination du mouvement*, Paris, José Corti, 1943.

Bachelard, Gaston, *La terre et les rêveries de la volonté : essai sur l'imagination des forces*, Paris, José Corti, 1948.

Bachelard, Gaston, *La terre et les rêveries du repos : essai sur les images de l'intimité*, Paris, José Corti, 1948.

Bachelard, Gaston, *La Poétique de l'Espace*, Paris, P.U.F., 1957.

Bachelard, Gaston, *La Poétique de la Rêverie*, Paris, P.U.F., 1961.

Bilen, Max, *Le mythe de l'écriture*, textes réunis par Jean-Jacques Wunenburger, Orléans, Paradigme, 1999.

Durand, Gilbert, *Les structures anthropologiques de l'imaginaire - Introduction à l'archétypologie générale*, Paris, Dunod, 1992 [Bordas, 1969].

Eliade, Mircea, *Mythes, rêves et mystères*, Paris, Gallimard, « Folio essais », 1989.

Eliade, Mircea, *La nostalgie des origines*, Paris, Gallimard, 1996.

Jung, Carl Gustav, *L'âme et le soi*, Paris, Albin Michel, 1990.

Jung, Carl Gustav, *Mystérium conjunctionis, Études sur la séparation et la réunion des opposés psychiques dans l'alchimie*, Tome 1, avec la collaboration de Marie-Louise von Franz, traduit de l'allemand par Étienne Perrot, Paris, Albin Michel, 1980 [Olten, 1971].

Lévy-Bruhl, Lucien, *L'âme primitive*, Paris, PUF, 1927.

Von Franz, Marie-Louise, *Les mythes de création*, version française de Francine Saint René Taillandier-Perrot, avec la collaboration de Marie-Louise Lemaire, Paris, La Fontaine de Pierre, 2004, 2e édition.

IV. STILISTICĂ ȘI RETORICĂ

- Achard-Bayle, Guy, *Grammaire des métamorphoses : référence, identité, changement, fiction*, Bruxelles, Éditions Duculot, « Champs linguistiques », 2001.
- Bonhomme, Marc, *Le discours métonymique*, Berne, Peter Lang, « Sciences pour la communication », 2006.
- Bordas, Éric, *Les chemins de la métaphore*, PUF, 2003.
- Colas-Blaise, Marion, Beyaert-Geslin, Anne, *Le sens de la métamorphose*, Presses Universitaires de Limoges, 2009.
- Groupe μ , *Rhétorique générale*, Paris, Seuil, « Points », 1982.
- Le Guern, Michel, *Sémantique de la métaphore et de la métonymie*, Paris, Larousse, « Langue et Langage », 1973.
- Liotard, Jean-François, *Discours, figure*, Klincksieck, « Collection d'esthétique », 2002 [1971].
- Ricœur, Paul, *La métaphore vive*, Paris, Seuil, « Points Essais », 1975.

V. SEMIOTICĂ ȘI NARATOLOGIE

- Everaert-Desmedt, Nicole, *Sémiotique du récit*, Bruxelles, De Boec, « Culture et communication », 2003 (2000).
- Gagnebin, Murielle, *L'irreprésentable ou les silences de l'œuvre*, Paris, PUF, « Écriture », 1984.
- Grojnowski, Daniel, *Lire la nouvelle*, Paris, Nathan, « Lire », dirigée par Daniel Bergez, 2000[1993].
- Hamon, Philippe, *La description littéraire*, Paris, Macula, 1991.
- Marguerat, Daniel, Curtis, Adrian, *Intertextualités, La Bible en échos*, Genève, Éditions Labor et Fides, « Le monde de la Bible », 2000.
- Westphal, Bertrand, *La géocritique, Réel, fiction, espace*, Paris, Minuit, 2007.